

ISTORIJOS MOKOMOJI MEDŽIAGA MOKINIAMS

III gimnazijos klasė (XI kl.) 6 TEMA: Ikimodernių laikų valstybė.

**Parengė Vilniaus Užupio gimnazijos
istorijos mokytojas Robertas Ramanauskas**

IKIMODERNIŲJŲ LAIKŲ VALSTYBĖ KONSPEKTAS

XI arba gimnazijos III klasės mokiniams privalomų **sąvokų žodynėlis**:

Absolutizmas – valstybės valdymo forma: visa aukščiausioji valdžia – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė priklauso monarchui (imperatoriumi, karaliui, carui).

Aristokratija – [gr. aristokratia < aristos — geriausias + kratos — valdžia]: aukščiausias privilegijuotas ir turtingiausias visuomenės sluoksnis, paremtas kilme.

Dinastija - dinastija [gr. dynasteia — valdžia, viešpatavimas], tos pačios giminės monarchai, valdovai.

Domenas – istoriškai vidurinių amžių Europoje stambaus feodalo, dažniausiai valdovo žemės valda, iš kurioje gyvenančių priklausomų valstiečių rentos buvo gaunamos pagrindinės pajamos.

Generaliniai luomai – (lot. generalis - svarbiausias) patariamasis parlamentas. Pirmą kartą juos sušaukė 1302 m. Prancūzijos karalius Pilypas IV, norėdamas gauti luomų pritarimą kovai su popiežiumi Bonifacu VIII. Generalinius luomus sudarė treji rūmai: bajorų, dvasininkų ir miestiečių. Kiekvieni rūmai turėjo po vieną balsą, o dviejų rūmų nutarimas tretiesiems nebuvo privalomas. Daugiausia ginčų kildavo tvirtinant naujus mokesčius.

Generaliniai luomai nebuvo nuolat veikiantis organas. Jie buvo šaukiami karaliaus pagal susidariusias aplinkybes. Paskutinį kartą Generaliniai luomai buvo sušaukti 1789 m., po ko prasidėjo Didžioji Prancūzijos revoliucija.

Imperija – (lot. imperium – karinė senosios Romos vadovybė) – stambi monarcho imperatoriaus valdoma valstybė, dažnai stipri kariniu ir politiniu požiūriu. Aiškaus apibrėžimo sąvoka imperija neturi. Imperija gali būti vadinama:

- Valstybė, kurią sudaro kelios karalystės ar panašaus rango valdos.
- Valstybė, apimanti teritorijas ir tautas, kultūriškai ir etniškai besiskiriančias nuo centro, kuriame sutelkta valdžia, kultūros.
- Valstybė, kuri tradiciškai turi imperijos titulą.

Konstitucinė monarchija – valstybės valdymo forma, kai valstybę valdo monarchas, bet jo valdžia yra ribojama Konstitucijos. Konstitucinėms monarchijoms būdinga tai, kad specialūs įstatymai nustato paveldėjimo tvarką. Vyriausybę skiria monarchas, o ne parlamentas.

Luominė monarchija – monarchijos tipas, kai karalius valdo, patiriamas luomų atstovų susirinkimo.

Parlamentas – (iš pranc. parler “kalbėti“) Anglijos įstatymų leidžiamosios valdžios tikrinis pavadinimas. Plačiąja prasme renkama Respublikose ir konstitucinėse monarchijose įstatymų leidžiamosios valdžios institucija. Parlamentas Anglijoje viduramžiais tai Anglijos įstatymus leidžiantis dvasininkų, bajorų ir miestiečių luomų atstovų susirinkimas.

Primogenitūra – (iš lot. žodžių primus, reiškiančio „pirmas“, ir geniture, reiškiančio „gimimas“) tai pagal įstatymą arba paprotį pirmagimio teisė paveldėti šeimos valdžią, turtą, pirmenybę turi būti vyriškos lyties vaikui.

- Valstybė, apimanti teritorijas ir tautas, kultūriškai ir etniškai besiskiriančias nuo centro, kuriame sutelkta valdžia, kultūros.
- Valstybė, kuri tradiciškai turi imperijos titulą.
- Valstybė, kurią sudaro kelios karalystės ar panašaus rango valdos.

Vasalitetas - **vasalitetas** (pranc. *vassalité* < lot. *vassus* – tarnas), vidurinių amžių asmeninė vieno feodalų priklausomybė nuo kitų; feodalinė hierarchija. Smulkesnieji feodalai (vasalas) atlikdavo karinę ir kitas pareigas stambesniesiems, t. y. senjorams, už tai naudojosi šių teikimais pajamų šaltiniais ir globa. Globėjas buvo kito, galingesnio, feodalo vasalas. Vyriausiasis senjoras buvo suzerenas (valdovas). Sudarant vasaliteto

sutartį buvo atliekamos simbolinės apeigos – omažas arba investitūra. VIII – IX a. vasalitetas susidarė Frankų valstybėje. Čia karaliai ir stambieji feodalai už karo tarnybą savo vasalams daliavo žemės valdas (beneficija), kurios vėliau tapo feodais. Centralizuota valdžia buvo silpna, todėl vasalitetas padėjo išlaikyti feodalų monopolinę žemėvaldą ir valstiečių priklausomybę nuo jų. Susikūrus centralizuotoms feodalinėms valstybėms vasalitetas ilgainiui išnyko.

1. Ikimodernios valstybės valdymo formų (valstybingumo būvių) kaita:

1. Genčių/žemių konfederacija
2. Ankstyvoji/karinė monarchija
3. Feodalinis susiskaldymas
4. Centralizuota monarchija
5. Luominė monarchija
6. Absoliutinė monarchija (apšviestasis absoliutizmas)
7. Konstitucinė monarchija

2. Genčių/žemių konfederacija

Genčių arba žemių konfederacija yra toks ikivalstybinis visuomenės būvis, kai prasideda viešos institucionalizuotos valdžios formavimasis, dažniausiai susijęs su jungtiniais karo žygiais ir feodalinės sanklodos susidarymu. Iškylo gentinė diduomenė, jai pavaldus karių sluoksnis, kurie primeta savo valdžią bendruomenėms, ne tik jas organizuodama grobiamiesiems žygiams prieš kaimynines bendruomenes, bet ir primesdami valių kasdieniniame gyvenime.

Tipišką šios stadijos apraišką atspindi 1219 m. lietuvių kunigaikščių taikos sutartis su Haličio-Voluinės kunigaikštyste, kur minimi 20 lietuvių kunigaikščių, iš jų 5 buvo vyresnieji, kurių vienas buvo Mindaugas.

3. Ankstyvoji/karinė monarchija

Šai monarchijos raidos pakopai būdingas toks valdymo principas – „princeps inter pares“ (lot. „pirmasis tarp lygių“), kai monarchas valdžia dalinasi su aristokratija. Tokį valdžios būvį atspindi angliška legenda apie karalių Arturą ir Apvaliojo stalo riterius.

Valdymo struktūra buvo paremta bajorų-karių sluoksnio hierarchija (feodaliniai laiptai), kai susikuria kelių pakopų bajorijos tarpusavio pavaldumo sistema **vasaliteto** pagrindu. Visa valstybės teritorija dalinama į feodales valdas: karaliaus domeną ir karių-žemvaldžių valdas beneficijas (vėliau **feodus**), kuriuos senjorai vasalams suteikdavo už karo tarnybą. Į vasalo pareigas įėjo dalyvavimas žygiuose su senjoru, patarimai, senjoro išpirkimas, šiam patekus į nelaisvę. Senjoras galėjo įsakinėti tik tiesioginiams savo vasalams, savo vasalo vasalui jis įsakinėti negalėjo.

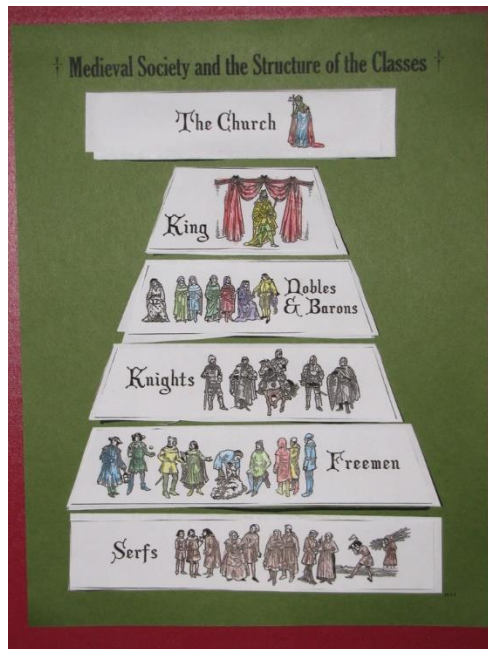
Valstybės teritorijos administravimas ir karaliaus valdžios įgyvendinimas deleguojamas feodalinės valdos valdytojui, kuris senjoro teikimu ir remdamasis karaliaus įstatymais savo valdos teritorijoje naudojo feodalinį imunitetą, t.y. savo valdoje bajoras turėjo aukščiausią administracinę, karinę ir teisminę valdžią ir buvo beveik nepriklausomas. Monarcho (karaliaus) valdžia buvo įtvirtinama valdovui nuolat keliaujant iš vienos valdos į kitą. Atvykęs į pavaldžią provinciją karalius teisdavo, rinkdavo mokesčius, imdavo duokles, bei kviesdavo į savo kariauną naujus karius. Sostinės dar nebuvo. Karalius kaip ir kiti stambūs feodalai turėjo savo valdas – **domeną**, kuriose stovėjo jo rezidencinės pilys.

Tokia hierarchija tarnavo ir kaip kariuomenės organizavimo mechanizmas: karalius šaukdavo savo vasalus, kad jie atvyktų pas jį su savo kariauomis, pastarieji kviesdavosi į žygį savo savo vasalus. Pamažu, grandinėle, susirinkdavo gausi kariuomenė.

Vasalai užtikrindavo krašto gynybą, todėl IX–XI a. Vakarų Europa vis labiau apaugo pilimis. Pilis buvo kartu ir feodalo namai ir jo tvirtovė. IX a. tai daugiausia buvo paprastas medinis bokštas. Viršutiniame (antrame) aukšte gyvendavo feodalas su savo šeima, o apatiniame – tarnai ir įvairūs maisto ir prekių sandėliai. Pilį supo griovys, per kurį galima būdavo persikelti pakeliamu tiltu. Pavojaus metu tiltas būdavo pakeliamas.

X a. pilys jau būdavo statomos iš akmenų. Parinkta vietovė paprastai būdavo aukšta, apsupta uolų. Pilis statydavo kelių aukštų, ją supdavo viena ar daugiau akmeninių sienų. Sudėtingesnė pasidarė ir griovių bei pakeliamų tiltų sistema. Tokios pilys paprastai būdavo imamos apgulti, marinant gynėjus badu.

Ankstyvosios monarchijos laikų visuomenės struktūra

I luomas

Krikščionių Bažnyčia ir jos **dvasininkai** kaip aukščiausias

II luomas tarpusavyje susijęs vasaliteto santykiais

Karalius (monarchas) pirmasis valstybės bajoras ir suzerenas – aukščiausiasis senjoras

Artimiausi karaliaus vasalai – **grafai hercogai**, jiems pavaldūs **baronai** sudarė aukščiausią bajorijos sluoksnį – **aristokratiją** – stambiuosius žemvaldžius

Bajorai riteriai – smulkūs ir vidutiniai žemvaldžiai už feodą atlikę karo tarnybą karaliui arba stambiems feodalams

III luomas

Laisvieji žmonės. Savivaldą turinčių miestų gyventojai ir laisvieji valstiečiai alodininkai

Baudžiauninkai – priklausę bažnytiniams ir pasaulietiniams senjorams, kuriems už skirtiną dirbamos žemės sklypą atlikdavo prievolės, kurios buvo žemvaldžių pajamų šaltinis – žemės renta

4. Feodalinis susiskaldymas

Nuo XI a. Europoje prasidėjo skaldymosi laikotarpis. Pradžią tam davė Frankų Imperijos suirimas. Kol Karolis Didysis buvo gyvas, jam pavyko išlaikyti Imperiją, o po jo mirties kilo kovos dėl valdžios ir, negalėdami vienas kito įveikti, trys jo anūakai 843 m. pasidalijo valstybę į tris dalis: Italiją, Vokietiją ir Prancūziją. Kiekviena iš šių valstybių dar suskilo į daug dalių, tačiau Karolio Didžiojo mirties nereikia laikyti susiskaldymo priežastimi. Priežasčių reikia ieškoti feodalinės valstybės ir ūkio struktūroje.

Svarbiausia susiskaldymo priežastis buvo ta, kad feodalinės valstybės būdavo „kljuojamos“ ginklu. Todėl daugelio tautų, kurių nesiejo nei kalba, nei tradicijos, santykiai nebuvo geri. Jei karalius buvo stipri asmenybė, valstybę jis išlaikydavo.

Kita priežastis – feodalų savarankiškumas (feodalinis imunitetas). Kiekvienas feodalas turėjo savo kariauną, įstatymus, todėl stipri centrinė valdžia jam nebuvo reikalinga. Kol valdovas vesdavo feodalus užkariauti naujų žemių, feodalai jį remdavo ir vienydavosi, nes tai jiems būdavo naudinga. O kai nebūdavo kariaujama, feodalai tvarkėsi savarankiškai.

Trečia priežastis – natūrinis ūkis, kuris jokiais ekonominiais ryšiais nesiejo feodalo su kitomis valstybės sritimis. Tačiau ir susiskaldžiusioje valstybėje karalius išlikdavo kaip asmuo, organizuojantis šalies gynybą užpuolimo atveju.

Viduramžių miniatiūra, vaizduojanti legendinį britų karalių Artūrą ir Apvaliojo stalo riterius.

Tai gerai iliustruoja aukščiausiąją Ankstyvosios monarchijos valdžią. Priceps inter pares – karalius pirmasis tarp lygių. Pero tiktulą iki šiol turi JK Parlamento Lordų rūmų nariai.

5. Karolio Didžiojo valstybė

Karolis Didysis buvo pats žymiausias Karolingų dinastijos atstovas (nuo jo vardo ši dinastija taip ir pavadinta). Frankų Karalystę jis valdė 46 metus – nuo 768 iki 814 m. Jis buvo karvedys ir užkariautojas. Jam valdant, besiformuojanti Frankų valstybė tapo itin agresyvi. Po begalės karų Karolis Didysis tapo milžiniškos valstybės valdovu. Tokios didelės valstybės dar nebuvo nuo Romos Imperijos žlugimo.

Po grobikiškų karų Frankų Karalystė Rytuose ribojosi su Atlanto vandenynu, o Vakaruose – su Adrijos jūra, Šaurėje – su Baltijos jūra, o Pietuose – su pietine Italija.

Toks valstybės žemių išsiplėtimas Karoliui ir jo patarėjams piršo mintį apie titulo pakeitimą. 800 m. pabaigoje, Karoliui viešint Romoje, popiežius jį karūnavo kaip „romėnų imperatorių“. Įdomu tai, kad Karolis buvo paskelbtas ne frankų, o romėnų (kurie jau senokai nebeegzistavo) imperatoriumi – tai rodo, kokia stipri dar buvo Romos tradicija.

Kad ir kaip priešinosi, Karolį Didįjį imperatoriumi turėjo pripažinti Bizantijos imperatorius. Karolį pripažino ir Bagdado kalifas Harunas al Rašidas.

Raito Karolio Didžiojo statulėlė. IX amžius, Prancūzija

Romos popiežius Leonas III Šv. Petro bazilikoje karūnuoja Karolį Didįjį imperatoriumi. 800 m. Kalėdos

6. Centralizuota monarchija

Anglijos ir Prancūzijos valstybės susikūrė IX a. (Anglija – 829 m. susijungus anglosaksų karalystėms, o Prancūzija – 843 m. suskilus Frankų valstybei, iš vakarinės jos dalies). Abi jos buvo susiskaldžiusios, nevieningos (ypač susiskaldžiusi Prancūzija), nebuvo vieno valdžios centro. Karalių valdžia silpna. Prancūzijos karaliaus valdos buvo keliskart mažesnės už kai kurių stambių feodalų žemes. Prancūzijos karalius valdė tik nedidelę teritoriją prie Paryžiaus ir Orleano. Tai buvo asmeninė karaliaus valda – **domenas**. Karalius naudojosi tik tomis pajamomis, kurias teikė jo domenai. Kitur mokesčių rinkti negalėjo. Kitur – feodalų valdos. Feodalai – hercogai, grafai – savo valdose buvo savarankiški, rinko mokesčius, muitus, kaldino monetas, turėjo kariauną, įtvirtintą pilis. Formaliai stambieji feodalai buvo karaliaus vasalai, o tikrovėje galėjo karaliaus neklausyti. Anglija ir Prancūzija išgyveno ilgą feodalinio susiskaldymo laikotarpį, kol tapo centralizuotomis. Feodalinis susiskaldymas – centrinės valdžios nusilpimas ir feodalų politinis savarankiškumas, pasireiškiantis tarpusavio karais. Centralizacijos procesai prasidėjo XII a. To laiko Europoje pastebimi ryškūs pasikeitimai ūkio srityje: amatai atsisikyrė nuo žemės ūkio, prekyba tapo savarankiška ūkio šaka, tarp atskirų gamybos šakų atsirado darbo pasidalijimas. Tai vertė kurti bendrus ekonominius ryšius. Susiformavo bendra vidaus rinka. Tačiau ekonomikos vystymuisi labai trukdė feodalinis susiskaldymas: sudėtinga muitų sistema, skirtingi pinigai, feodalų savivaliavimas.

Tuo laiku atsirado stambūs miestai, kurie buvo suinteresuoti stipria karaliaus valdžia, nes miestai labiausiai kentėdavo nuo feodalų siautėjimų ir jų tarpusavio karų. Vienijant šalį, karalių remdavo pirkliai, miestai,

smulkūs ir vidutiniai feodalai, kentėję nuo galingų kunigaikščių. Riteriai noriai eidavo tarnauti karaliui, nes jis mokėjo didesnius atlyginimus, be to, tai buvo garbingiau.

Lėšų karalius gaudavo iš turtejančių miestų. Centralizacija vyko iš viršaus, dažnai ginklo pagalba. Prancūzijoje ir Anglijoje centralizacijos procesai vyko skirtingai.

Centralizuotų valstybių požymiai

1. Karalius leidžia bendrus visai šaliai įstatymus.
2. Karalius renka mokesčius iš visų šalies gyventojų.
3. Karalius turi reguliarią samdomą kariuomenę.
4. Šalyje cirkuliuoja bendri pinigai ir veikia bendra muitų sistema.
5. Formuojasi bendra kalba, bendra kultūra.

Karūnacinis Pilypo IV Gražiojo portretas, Prancūzija

7. Prancūzijos suvienijimas

Norint suvienyti Prancūziją, karaliui teko kovoti ne tik su vidaus, bet ir su išorės priešais, nes tuo metu didelę Prancūzijos dalį valdė Anglija. Šios šalys kovojo kelis šimtus metų. Reikšmingiausias buvo Šimtmetis Karas (1338–1453). Kadangi ši karą Prancūzija laimėjo, tai jos žemės grįžo karaliui.

Vidaus priešai buvo stambūs feodalai, sutriuškinti kariuomenės pagalba. Dalis feodalų nesipriešino. Kad būtų galima sėkmingai baigti Prancūzijos vienijimą, Karalius Pilypas IV Gražusis 1302 m. pirmą kartą sušaukė Generalinius Luomus, siekdamas gauti jų pritarimą dėl naujų mokesčių. Juose dalyvaudavo trijų luomų atstovai: dvasininkija, bajorija ir miestiečiai kartu su laisvaisiais valstiečiais. Generaliniai Luomai turėjo tik patariamąją teisę, juo pradžioje surinkdavo karalius, o XIV a. pab. Generalinių luomų deputatai buvo jau renkami. Daugiausia jie sprendavo mokesčių klausimus. Tai ir sudarė luominės monarchijos esmę, kad karalius valdo su luomų pritarimu.

XV a. Liudvikas XI baigė vienyti Prancūziją.

8. Anglijos suvienijimas

Anglijos centralizacijos priežastys skyrėsi nuo Prancūzijos. Jos susivienijimą lėmė tai, kad XI a. ji buvo užkariauta normandų. Užkariautojams svetimoje šalyje, kurioje laisvi valstiečiai labai priešinosi, reikėjo stiprios karaliaus valdžios.

XII ir XIII a. Anglijos gyventojų pasipriešinimui aprimus, feodalai bandė skaldyti šalį, kad įgytų tokį pat savarankiškumą, kokį turėjo prancūzai. Tačiau Anglijoje buvo daug miestų, kurie susivienijo apie karalių, ir neleido suskaldyti šalies. Svarbus žingsnis į valstybės centralizaciją buvo karaliaus Jono Bežemio 1215 m. pasirašyta Didžioji laisvųjų chartija. Karalius buvo priverstas padaryti nuolaidas prieš jį sukilusiems bajorams. Karalius įsipareigojo nesikišti į bažnyčios gyvenimą, nereikalauti naujų mokesčių iš bajorų, patvirtino miestų privilegijas, laisvą uždienio prekybą. Svarbiausius klausimus karalius privalėjo aptarti su Didžiąja taryba, kuri tapo Parlamento prototipu. Didžioji Laisvųjų chartija tapo ne tik Anglijos, bet ir pasaulio konstitucinės teisės šaltiniu.

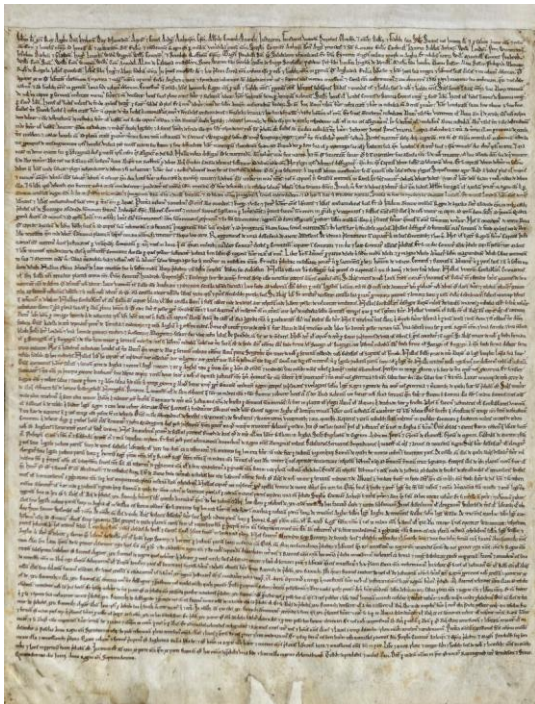
1264 m. Anglijoje buvo sušauktas luominis susirinkimas, vadinamas Parlamentu. XV a. Parlamentas buvo suskirstytas į Aukštuosius arba Lordų rūmus, kuriuose posėdžiavo Anglijos perai – stambūs žemvaldžiai, kurie šią teisę paveldėdavo. Į Lordų rūmus įėjo ir arkivyskupas bei vyskupas. Į Žemesniuosius rūmus arba Bendruomenių rūmus buvo renkama po du bajorus iš grafystės ir du miestiečius iš kiekvieno laisvojo miesto. Anglijos Parlamentas turėjo daug daugiau teisių, nei Prancūzijos Generaliniai luomai, jis turėjo įstatymų leidimo teisę.

Luominių monarchijų esmę ir sudarė karaliaus valdžios atrama luominėse institucijose – Generaliniai Luomai Prancūzijoje ir Parlamentas Anglijoje.

Centralizacijos procesai ne tik stiprino karaliaus valdžią ir autoritetą, sudarė palankias sąlygas ūkiui vystytis dėl besiplečiančios vieningos vidaus rinkos, bet ir lėmė bendrinės kalbos formavimąsi, kas lėmė anglų ir prancūzų tautų galutinį susidarymą.

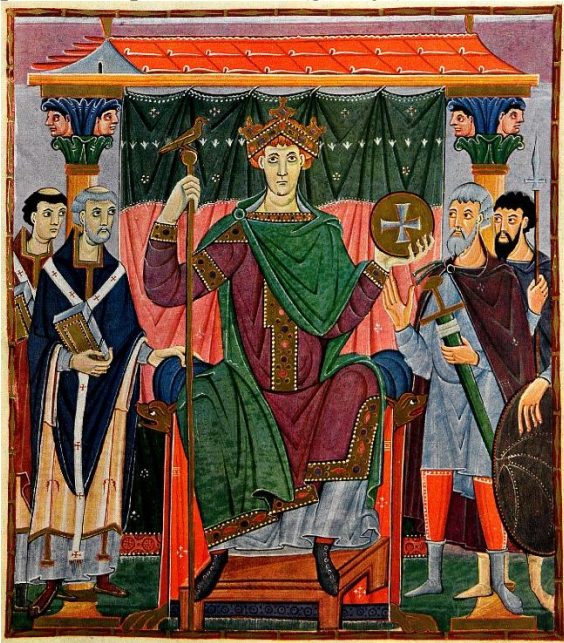
Anglijos karalius Jonas Bežemis (1199–1216 m.)

Didžioji laisvųjų chartija. Britų muziejuje saugomas vienas iš trijų išlikusių nuorašų

9. Šventosios Romos imperija

Nuo 814 iki 950 m. Karolingų imperija buvo susiskaldžiusi, nusilpusi, priešų puldinėjama. Apie 850 m. Europą pradėjo siaubti vikingai [norvegai – iki Viduržemio jūros, danai veržėsi į Britaniją, variagai vienijo tarpusavyje besivaidijančias kunigaikštystes Rusioje, vakaruose steigėsi normanų valstybėlės, išliko tik viena – Normandija (dab. Prancūzijoje)]. Nuo Afrikos krantų ir Pirėnų pusiasalio veržėsi saracėnai (musulmonai – piratai ir vergų medžiotojai). Tik saksų kunigaikštis **Otonas Didysis**, laikęs save Romos imperatoriumi ir Karolio Didžiojo įpėdiniu, turėdamas stiprią kariuomenę numalšino feodalų maištus. Jie išsirinko jį karaliumi. 955 m. jis nugalėjo vengrus, vėliau – slavus, vakaruose prisijungė Lotaringiją. **962 m.** popiežius Romoje vainikavo Otoną Didįjį imperatoriaus karūna. Įkurta Šventosios Romos imperija. Į jos sudėtį pateko dab. Vokietija, Šiaurės ir Vidurio Italija, Čekija, Burgundija (dalis Prancūzijos), Nyderlandai, Šveicarija ir kt. X – XIII a. tai buvo galingiausia valstybė viduramžių Europoje. XI – XIII a. Šventosios Romos imperijos imperatoriai kovojo su popiežiais dėl investitūros [lot. investitio – aprengiu; tai katalikų dvasininko (vyskupo, abato – vienuolyno viršininko ar tiesiog kunigo Prancūzijoje arba Italijoje) paskyrimas eiti bažnytinės pareigas, kartu suteikiant jam teisę valdyti pasaulietinius turtus – leną]. Iki XI a. investitūrą skyrė pasaulietinė valdžia. **1075 m.** popiežius Grigalius VII užprotestavo tą teisę. Kova baigėsi tik **1122 m. Vormso konkordatu**. Pagal šį susitarimą popiežius skyrė – bažnytinę, imperatorius – pasaulietinę investitūrą. Todėl susilpnėjo imperatoriaus valdžia, prarasta teritorija Apeninų pusiasalyje. Nuo XIII a. imperatorių rinko feodalai (kurfiustrai). Nuo XV a. jais tapdavo tik Habsburgai. Šventosios Romos įsitvirtinimui Europoje pasipriešino besikuriančios tautinės valstybės. 1806 m. Šventoji Romos imperija nustojo egzistavusi. Napoleonas sujungė 16 vokiečių valstybių į Reino sąjungą ir pasiskelbė protektoriumi (globėju).

Šventosios Romos (Vokietijos) imperatoriaus Otono I sėdintio sosto atvaizdas. Viduramžių miniatiūra

10. Absoliutinė monarchija

XVI a. Vakarų Europoje ėmė nykti luominės monarchijos. Monarchų valdžios stiprėjimą nulėmė:

- stipri centralizuota valdžia – valdovai nustojo šaukti luomų atstovų susirinkimus;
- bajorai virto tiesioginiais karaliaus pavaldiniais, jų padėtis priklausė nuo valdovo malonės;
- nuolatiniai karai ir įtempta tarptautinė padėtis;
- nesutarimai tarp katalikų ir protestantų;
- prieštaravimai tarp buržuazų ir privilegijuotųjų luomų.

Absoliutinės monarchijos susidarė XVI – XVII a. Prancūzijoje ir Ispanijoje, o XVIII a. jos išsivyravo daugelyje Europos šalių. Absolutizmas buvo pažangi Naujųjų laikų pradžios valdymo forma:

- ėmė formuotis tautinės valstybės;
- susidarė palankesnės sąlygos kapitalizmui vystytis

Absolutizmas Prancūzijoje ėmė formuotis po XVI a. religinių karų. Jis siejamas su Burbonų dinastijos pradininko Henriko IV valdymu:

- sugrąžino pasitikėjimą karaliaus valdžia,

- mažino valstybės išlaidas;
- rėmė manufaktūras;
- suteikė gyventojams tikėjimo laisvę.
- Henrikas IV stiprino ir karaliaus galias. Valstybės reikalus tvarkė karaliaus valdininkais skiriami bajorai. Jie gaudavo algas iš valstybės išdo.

Henriko IV politiką tęsė jo sūnaus Liudviko XIII (1610 – 1643 m.) ministras pirmininkas kardinolas Armanas de Rišelje (1624 – 1642 m.). Jis įvykdė daug valdymo ir ūkio reformų:

nustojo šaukti Generalinius luomus;

- didelius įgaliojimus suteikė ministrams ir provincijų valdytojams – intendantams;
- uždraudė bajorų dvikovas;
- kontroliavo laikraščių turinį;
- atėmė iš hugenotų politines teises;
- apribojo didikų ir Katalikų bažnyčios politinę galią, kovojo ir prieš protestantus – atėmė iš hugenotų politines privilegijas;
- rėmė pramonę ir prekybą.

Kardinolo de Rišelje dėka Prancūzijoje įsitvirtino absoliutinė monarchija.

Absoliutizmas Prancūzijoje suklestėjo valdant **Liudvikui XIV** (1643 – 1715 m.):

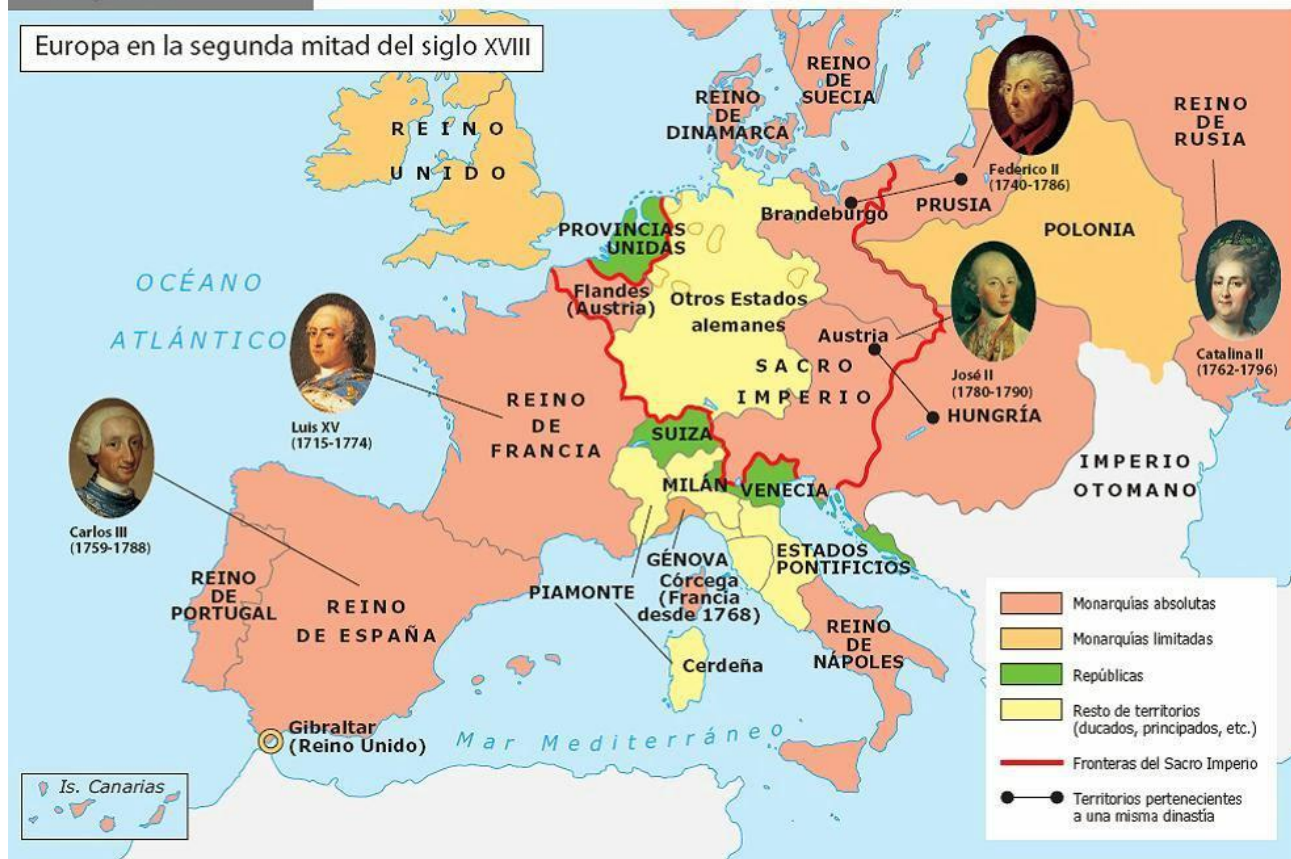
- susidarė karaliaus asmens kultas – karalius įkūnija valstybę;
- aukščiausi valstybės postai buvo skiriami ne tik kilmingiems bajorams, bet ir darbšties, išsilavinusiems miestiečiams;
- skatino verslą, steigė manufaktūras, sutvarkė mokesčių sistemą.
- Liudvikas XIV nevengė piktnaudžiauti valdžia:
- prievarta hugenotus vertė į katalikybę, o nepaklusnius išvijo iš šalies;
- valstybės lėšas naudojo pramogoms, įsivėlė į nesėkmingus karus.

Tačiau valdymo pabaigoje jis ėmė nebesidomėti valstybės reikalais, tik nuolat didino mokesčius, o beveik visas biudžetas būdavo išleidžiamas rūmų prabangai. Visi Europos valdovai mėgdžiojo Karalių-Saulę, jo prašmatnių Versalio rūmų pavyzdžiu statėsi prabangias rezidencijas.

XVIII a. Prancūzijos visuomenė vis labiau piktinosi absoliutizmu. Šalyje brendo politinė ir finansinė krizė, kuri sustirėjo valdant Liudvikui XVI ir peraugo į revoliuciją.

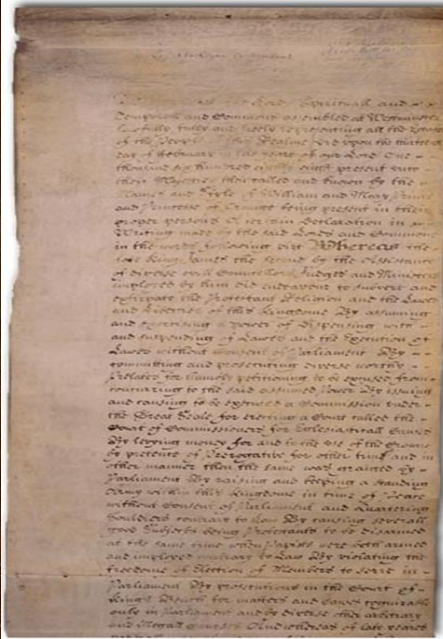
Liudvikas XIV (aliejus, 1702, dailininkas Hyacinthe'as Rigaud, Luvro muziejus Paryžiuje)

Absoliutinės monarchijos Europoje XVIII a. II pusėje

Konstitucinė monarchija

Po Oliverio Kromvelio mirties Anglijoje įvykos monarchijos ir Stiuartų dinastijos restauracija. Tačiau tarp Anglijos protestantų ir karalių kilo vis daugiau nesutarimų, nepasitenkinimą kėlė sąjunga su Prancūzija ir palankumas katalikybei, nors šalyje vyravo anglikonų tikėjimas. Nerimą kėlė ir absoliutizmo tendencijos, kurios sustiprėjo valdant paskutiniam Stiuartų dinastijos karaliui Jokūbui I. Nenorėdami sukelti naujo pilietinio karo ir respublikos atkūrimo, protestantai bajorai ir turtingieji miestiečiai kreipėsi pagalbos į Olandijos valdytoją Vilhelmą Oranietį, kad Anglijoje „atkurtų laisvę“. 1688 m. išsilapinęs Anglijoje Vilhelmas Oranietis be pasipriešinimo užėmė Londoną (Jokūbas I pabėgo į Prancūziją). Įvyko vadinamoji „Šlovingoji revoliucija“.

Teisių bilis 1689 m.

Vilhelmo III portretas. Godfrey Kneller.

Sutikęs su pasiūlymu užimti Anglijos sostą, Vilhelmas Oranietis buvo karūnuotas kaip karalius Vilhelmas III. Tapes Anglijos monarchu, jis patvirtino Teisių bilį (1689 m.), tapusį Anglijosvaldymo sistemos pagrindu. Karalius atsisakė teisės stabdyti galiojančius įstatymus, uždėti naujus mokesčius, rinkti kariuomenę be Parlamento sutikimo. Tai reiškė, kad valdžios galios centras persikėlė į Parlamentą, o karaliaus valdžia imta kildinti ne iš Dievo valios, o iš tautos. Anglijoje išgalėjo parlamentinė minarchija, grįsta valdžių atskyrimo (padalijimo) principu, kurį akcentavo Apšvietos atstovai Džonas Lokas ir Šarlis Luiji de Monteskje, kurie teoriškai pagrindė naują valdymo formą – konstitucinę monarchiją.

Papildoma šaltiniai mokymosi turiniui praplėsti:

Wikipedija https://lt.wikipedia.org/wiki/Pagrindinis_puslapis

Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui <https://lietuvai.lt/>

Tarptautinių žodžių žodynas

<https://www.zodziai.lt/#:~:text=Jame%20rasite%20daugiau%20nei%2020000%20tarptautini%C5%B3%20%C5%BEod%C5%BEi%C5%B3.%20%C5%A0iuo,turi%20toki%C4%85%20pat%20arba%20pana%C5%A1i%C4%85%20reik%C5%A1m%C4%99%20bei%20etimologij%C4%85.>

Karolis Didysis https://www.youtube.com/watch?v=cK_RSgDqjX8

Jonas Bežemis <https://www.youtube.com/watch?v=LQCYIBAKXF4>

Šventosios Romos imperija <https://www.youtube.com/watch?v=0PN9f1Sz3bc>

Pilypas IV Gražusis <https://www.youtube.com/watch?v=uzSM2N9uQCA>

Liudvikas XIV <https://www.youtube.com/watch?v=z69fNsM62VY>

Vilhelmas III Oranietis <https://www.youtube.com/watch?v=Gx9N0mrTPtw>

Feodalizmas Europoje

- <https://www.youtube.com/watch?v=uavpuuQi6bA>
- <https://www.youtube.com/watch?v=ekCx4bgXBB8>

Absoluitizmas Europoje <https://www.youtube.com/watch?v=n4R8LSeJyAQ>